

Fase 1: 1700-1880	Fase 2: 1880-1920	Fase 3: 1920-1950	Fase 4: na 1950
<ul style="list-style-type: none"> - Overlevingslandbouw primeert - Vee in functie van akkerbouwteelten - Langzame start wetenschap en onderwijs 	<ul style="list-style-type: none"> - Industriële (r)evolutie - Graanimport brengt landbouwcrisis - Heroriëntering naar veeveelt 	<ul style="list-style-type: none"> - Productiviteit in opmars - Gestage groei mechanisatie - Veredelingslandbouw 	<ul style="list-style-type: none"> - Verdere specialisatie en concentratie - Expansie intensieve landbouw - Naar een actief landbouw- en voedselbeleid

VeeteeltVlees start een serie over de geschiedenis van de landbouw. Deel één gaat over de periode 1700-1880. Ondanks de opbrengstvermeerderingen kan de landbouwsector de aangroei van de bevolking niet volgen. De hongersnood betekent een ommekeer.

Eeuwenlang staat de Belgische landbouw in het teken van overlevingslandbouw. De boerderijen zijn in die tijd gemengde bedrijven die zo veel mogelijk zelf willen voortbrengen. De akkerbouw neemt een centrale plaats in. Een al dan niet geslaagde oogst van graan en hoe langer hoe meer ook van aardappelen maakt het verschil tussen honger en overvloed. Het vee speelt in die periode een meervoudige rol. Het staat vooral ten dienste van de werkzaamheden op de akkers door de productie van mest en trekkracht. Dierlijke producten zijn slechts zelden voor eigen gebruik bestemd, maar worden dikwijls op de burgermarkt verkocht voor een aanvullend inkomen.

Vlaamse 'tuinbouw'
Tussen het midden van de achttiende en het midden van de negentiende eeuw verdubbelt het aantal inwoners van een kleine twee miljoen richting vier miljoen. Toch slaagt de lokale landbouw er in de sterk toenemende bevolking te voeden. De sleutel tot opbrengstvermeerdering in de Belgische landbouw is de verhoogde arbeidsinzet, mogelijk gemaakt door de sterk groeiende bevolking. Belgische en Vlaamse boeren oogsten nog lange tijd met pik en pikhaak. Door het hoge arbeidsaanbod blijven de lonen laag en is mechanisering minder noodzakelijk. Op de grootste akkerbouwbedrijven wordt vaak nog een beroep gedaan op de arbeidskracht van kleine boeren uit de omgeving en van seizoenarbeiders. Zeker tot 1880 wordt bijna alles nog met de hand geoogst. De Belgische landbouw heeft een verscheiden en versnipperd

De veehouderij staat volledig in het teken van akkerbouw

karakter. In de negentiende eeuw is middenin Vlaanderen bijna twee derde van de bedrijven kleiner dan één hectare. In de Antwerpse Kempen is meer dan de helft van de boerderijen niet groter dan één hectare. De rijkere landbouwstreken worden gekenmerkt door grotere bedrijven op grotere percelen. Het aantal grote boerderijen is evenwel beperkt. In 1880 worden slechts 3400 bedrijven van meer dan 50 hectare geteld. Ze situeren zich in hoofdzaak in de vruchtbare en minder bevolkte gebieden zoals Haspengouw, de West-Vlaamse polders en de Condroz. Niet voor niets spreken buitenlandse waarnemers, verbaasd over de intensieve bewerking van de kleine percelen, over de Vlaamse 'tuinbouw'. De grote veestapel, de zeer verzorgde akkers en de bijzonder hoge opbrengsten, tot meerdere oogsten per jaar, krijgen alle lof. De buitenlanders kijken met bewondering naar de ingenieuze wisselbouw en de intensieve bemesting.

Verloren aardappeloogsten
Omstreeks het midden van de negentiende eeuw zit de Belgische landbouw aan het plafond van zijn kunnen. Onder invloed van die scherpe demografische groei stijgen de grond- en de pachtprizen fors vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw. De combinatie van aanhoudende bevolkingsgroei, extreme grondversnippering en hoge pachtprizen noodzaakt een steeds hogere opbrengst en een grotere diversificatie van gewassen en teelten. Kleine boeren in Vlaanderen zijn verplicht een extra inkomen te vergaren uit niet-agrarische activiteiten, onder meer uit thuisarbeid zoals vlasbewerking. Het wankel evenwicht tussen bevolking en arbeid raakt verstoord wanneer halfweg de negentiende eeuw verschillende oogsten mislukken. In juli 1845 duikt in de regio Kortrijk de aardappelziekte op. Bijna de volledige oogst gaat verloren. Het belang van de aardappel in de voedselvoorziening wordt duidelijk wanneer de voedselprijzen scherp stijgen en op het Vlaamse platteland een echte hongersnood uitbreekt. De opeenvolgende misoogsten zijn slechts één element van de crisis. De voedselschaarste en enkele epidemieën zoals tyfus en cholera leiden tot hogere sterfte bij de bevolking. De malaise van de traditionele, rurale vlasverwerking verscherpt de penibele situatie. Resultaat is een toename van het aantal armen en behoeftigen, en een vlucht van het platteland naar de steden. De crisis van de jaren 1840-1850 toont scherp aan dat de grenzen van de Belgische (overlevings)landbouw zijn bereikt.

De centrale overheid reageert relatief snel op de oogstmislukkingen. Na het verschijnen van enkele rapporten en discussies in het parlement wordt in september 1845 de vrije invoer van granen ingesteld en de uitvoer van aardappelen verboden, wordt voedsel aangekocht in het buitenland en wordt gestart met een werkgelegenheidspolitiek.

Van voedsel- naar landbouwcrisis
De georganiseerde rundveeverbetering gaat in België omstreeks 1840 aarzeland van start. Lichtend voorbeeld is Groot-Brittannië, waar in het graafschap Durham een nieuw, uitermate productief ras is gecreëerd: de shorthorn of durham. De overheid betaalt forse bedragen voor de invoer van Engelse durhams die met Belgische runderen worden gekruist. België telt in 1846, het jaar van de eerste grote landbouwtelling, ongeveer 1,2 miljoen runderen. Het is een bont gezelschap, resultaat van eeuwenlang onwillekeurig kruisen, aangepast aan de lokale mogelijkheden en wensen. Aanvankelijk is de inkruising van nieuwe genen succesvol. Maar de gebrekkige wetenschappelijke onderbouw en het wild inkruisen met bastaarden doen de diversiteit toenemen en de raskwaliteit verminderen. Bovendien gedijen de shorthorns niet op de arme zandgronden en blijken de nakomelingen geen goede melkgeefsters te zijn. De vernieuwing en modernisering van de landbouw dienen aangepakt te worden aan de basis, bij de boer. Nieuwe inzichten en kennis, resultaat van het landbouwonderzoek, moeten doorstromen naar de individuele landbouwer. De Belgische overheid investeert daarom in onderwijs en voorlichting. In 1847, middenin de voedselcrisis, gaat in Brussel met financiële steun van de regering de eerste nationale landbouwtentoonstelling door. Door de overheid gesubsidieerde landbouwmaatschappijen of comities ijveren op lokaal vlak voor innovatie. Ze organiseren tal van evenementen en brengen eigen publicaties uit. De massale invoer van goedkope granen uit onder meer de Verenigde Staten en Oekraïne vanaf de jaren 1870-1880 is een weldaad voor de consument, maar voor de landbouwers in West-Europa en België het begin van een zware crisis. Wanneer het West-Europese vasteland wordt overspoeld door goedkoop buitlands broodgraan en andere landbouwproducten is het einde van de landbouw zoals die eeuwenlang heeft bestaan in zicht.

Annélies Debergh

Hongersnood in 1845 betekent einde van traditionele Belgische overlevingslandbouw

fase 1: **Van voedsel- naar landbouwcrisis**